

УДК 342:004.9:35

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.58>

СУЧАСНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЯВИЩА «ГЛОБАЛІЗМ» ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАВОВИХ ТА ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Захаров В.О.,

аспірант Науково-дослідного інституту публічного права

ORCID: 0000-0003-0286-8535

Захаров В.О. Сучасна інтерпретація явища «глобалізм» через призму правових та інституційних трансформацій.

У статті розглянуто основні загальнотеоретичні конструкції щодо розуміння явища «глобалізм».

Зауважено, що попри значний науковий інтерес до проблематики визначення природи глобалізації та власне, глобалізму, як явища, яке супроводжує його на кожному етапі розвитку, у науковій літературі немає чіткої ідентифікації його категорійно-змістової складової. Уточнено, що це не дає можливості вичерпано визначити його сутність. Запропоновано глобалізацію як закономірний об'єктивний процес, який сприяє відкриттю можливостей та розвитку суспільства, ідентифікувати з точки зору суспільно-політичного феномену, що об'єднує навколо спільної мети без чисельну систему акторів, здатних перетворити потенціал глобальних взаємодій у практичну площину. Водночас глобалізм визначено з точки зору суб'єктивізму, який полягає у зміні парадигм мислення та поведінки невизначеного кола осіб на основі розвитку глобальних трансформацій.

Уточнюється, що глобалізація як процес провокує відповідні зміни, а глобалізм як відповідна концепція «мислення» має: 1) визначити механізм впровадження цих змін; 2) виокремити та передбачити найбільш вірогідні сценарії результатів та наслідків від їх системного впровадження; 3) розробити комунікативно-інформаційні взаємодії, здатні ефективно адаптувати наявний стан до бажаного (необхідного).

Узагальнено, що сучасна ідеологія глобалізму передбачає необхідність вирахування впливу глобальних процесів на механізми суспільного розвитку, управлінський контекст державотворення та розвиток міжнародних відносин задля забезпечення можливості відповідним суб'єктам адаптувати та пристосувати свої стратегії і політики до бажаної моделі спільно скоординовано-інтеграційного розвитку.

Визначено, що шлях України до формування ефективної, правової, демократичної та розвиненої держави щільно пролягає через глобалізм, який, своєю чергою, дає поштовх для

імплементатії міжнародних стандартів, правильного вибору інноваційно-інвестиційного розвитку та побудови ефективної системи управління публічними справами.

Ключові слова: глобалізація, глобалізм, глобальні взаємодії, публічне адміністрування, суспільний розвиток, трансформації.

Zakharov V.O. Modern interpretation of the phenomenon of "globalism" through the prism of legal and institutional transformations.

The article examines the main general theoretical constructions regarding the understanding of the phenomenon of "globalism".

It is noted that despite the significant scientific interest in the problem of defining the nature of globalization and, in fact, globalism as a phenomenon that accompanies it at every stage of development, there is no clear identification of its categorical and content component in the scientific literature. It is clarified that this does not allow to fully and exhaustively determine its essence. It is proposed to identify globalization as a regular objective process that contributes to the opening of opportunities and the development of society, from the point of view of a socio-political phenomenon that unites around a common goal a large number of actors capable of transforming the potential of global interactions into a practical plane. At the same time, globalism is defined from the point of view of subjectivism, which consists in changing the paradigms of thinking and behavior of an indefinite circle of individuals based on the development of global transformations.

It is clarified that globalization as a process provokes corresponding changes, and globalism as a corresponding concept of "thinking" has: 1) determine the mechanism of implementation of these changes; 2) identify and predict the most likely scenarios of results and consequences from their systematic implementation; 3) to develop communicative and informational interactions capable of effectively adapting the existing state to the desired (necessary).

It is summarized that the modern ideology of globalism foresees the need to calculate the influence of global processes on the mechanisms

of social development, the administrative context of state formation and the development of international relations in order to ensure the possibility for relevant subjects to adapt and adapt their strategies and policies to the desired model of jointly coordinated integrated development.

It was determined that Ukraine's path to the formation of an effective, legal, democratic and developed state runs closely through globalism, which, in turn, gives impetus to the implementation of international standards, the right choice of innovation and investment development and the construction of an effective system of public affairs management.

Key words: globalization, globalism, global interactions, public administration, social development, transformation.

Постановка проблеми. Глобалізація є ключовим елементом соціального та політичного буття, адже впливаючи на управлінські рішення на всіх рівнях вона поступово, планомірно або навіть радикально змінює усталені устрої, вимагаючи від них адаптування та гнучкості в реагуванні на глобальні зміни.

Втім попри значний науковий інтерес до проблематики визначення природи глобалізації та власне, глобалізму, як явища, яке супроводжує його на кожному етапі розвитку, варто зауважити, що у науковій літературі немає чіткої ідентифікації його категорійно-змістової складової. Це, своєю чергою, не дає можливості вичерпано визначити його сутність.

Так, безумовно, вченими вже протягом тривалого часу обґрунтовується наукова думка протиставлення, наприклад, глобалізму і глобалізації, глобалізму і націоналізму, біоцентризму і глобалізму, глобалізму і регіоналізму, глобалізму і антиглобалізму, глобалізму і тоталітаризму. Однак чому ж досі немає єдності розуміння глобалістської ідеології та її змісту? Причин для означеного щонайменше декілька.

По-перше, базове визначення глобалізації полягає у реалізації «певними суб'єктами» «впливу на інших суб'єктів» з конкретною метою. Йдеться, як правило, про вплив з боку будь-якої країни або групи країн на весь світ. Тобто, ключовим у цьому визначенні є фраза «свого впливу на інших». У цьому контексті постає низка питань: хто найкраще може поширювати «свій» вплив в умовах глобалізації? на кого найлегше поширювати «свій» вплив в умовах глобалізації? Відповіді очевидні. Найуспішніше можуть поширювати «свої» впливи, звичайно, найсильніші, найзаможніші, найчисельніші, найкраще озброєні, найагресивніші, найбільш об'єднані в сучасному світі країни. Відповідно, найбільш придатними для сприйняття такого впливу з боку поширювачів будуть

найслабші, найбідніші, нечисленні, небоєздатні, толерантні, слабодухі, найбільш внутрішньо роз'єднані країни в сучасному світі [1]. І попри те, що сьогодні вже є очевидним, що модернізація світу не може здійснюватись за єдиним вектором розвитку, адже для цього необхідною є інституціоналізація різних національних і регіональних ціннісних систем, які виборюють своє право на глобальний вплив (їхнє поширення дає можливість спрогнозувати ймовірність виникнення таких обернених форм глобалізації, як американізація, китаїзація та бразилізація, які в недалекому майбутньому можуть визначати геополітичну стратегію світу [2]), – саме ж по собі «право втручання» є доволі спірним, дискусійним та таким, що вимагає виваженості в ідентифікаційному аспекті, щоб мати можливість бути легітимним з погляду національних законів та міжнародних практик.

По-друге, багатогранність цього явища вже сама собою дає підстави для розвитку дискусійних висновків, трактувань та узагальнень, адже економічні, соціальні, культурні, політичні та екологічні аспекти як основа його концепційної сутності, характеризують його властивості, що практично можуть якщо не суперечити одна одній, то хоча б розходитись у важливих деталях.

І, врешті решт, слід брати до уваги, що означене явище не статичне. Динаміка його розвитку детермінується технологічними проривами, дипломатичними та внутрішньо національними трансформаціями, що унеможлиблює формування єдиного підходу до визначення сутності глобалізму з позиції стабільних категорій чи понять.

Мета дослідження. Поетапний та стислий аналіз наукових думок щодо категорійно-змістової складової явища «глобалізм» у дискурсі виокремлення його характеристик як чинника правових та інституційних трансформацій сучасності.

Стан опрацювання проблематики. У 2004 році глобалізм як явище сучасного світу і його вплив на трансформацію особистості (соціально-філософський аспект) визначили Володимир та Віталій Білецькі [3]. Зазначені вчені не єдині, що звертали свої наукові пошуки до явища глобалізму, адже окремі його особливості висвітлені у працях таких вчених як, наприклад: К. Ситник, В. Чопик, Є. Левченко, Л. Ороховська, О. Фурса. Своєю чергою, вплив та стан глобалізації у своїх дослідженнях, як приклад, описують вчені Р. Войтович, О. Терещенко, Т. Савченко, які детально аналізують та виокремлюють глобалізацію як явище, що безпосередньо впливає на розвиток суспільства. Проте дискурс глобалізму як чинника правових та інституційних трансформацій сучасності залишається недостатньо висвітленим, що підкреслює актуальність розгляду цих питань.

Виклад основного матеріалу. Загальноприйнята думка полягає у тому, що поняття глобалізація походить від французького слова «global» – загальний, всесвітній та латинського «globus» – куля. Спочатку від цього слова було утворено прикметник «глобальний», англ. global, тобто той, який має відношення до земної кулі, а сама сонетика слова global полягає в тому, що утворює дієслово globalize, чим перетворює визначене явище на глобальне, світове [4, с. 173]. Означене поняття зародилось приблизно біля другої половини ХХ століття. Науковцями які давали визначення поняттю та розкривали її сутність були Малколм Вотерс, Роланд Робертсон, Ентоні Гіденс, Зигмунт Бауман, Ульріх Бек, Джонатан Фрідман. У сучасній інтерпретації він використовується для пояснення створення чогось нового, процес що зумовлений швидким розвитком економічних, фінансових, комунікаційних і інформаційних мереж.

Однак основний розвиток глобалістики прийшовся саме на останні десятиліття ХХ століття, коли основна увага вчених переключилася з дослідження проблем геополітики на феномени глобалізації, і коли розширився спектр проблем: «глобалістика», «глобалізація», «антиглобалізм», «глобальний світ», «глобальна свідомість», «глобальна культура», «антиглобалістика», «глобальні загрози» тощо. Розвиток глобалістики за своєю проблематикою та завданнями також став тісно пов'язаним з соціальними науками, економікою, політикою та ідеологією, у своїх методах та дослідженнях набуваючи форми інституціональної теорії [5, с. 7].

Зокрема на думку відомого українського вченого В. Погорілка, глобалізація в розвитку сучасного суспільства поступово охоплює всі сфери суспільного життя – політичну, економічну, соціальну, духовну – і зумовлює трансформації в них на всіх рівнях – міжнародному, регіональному, національному, місцевому [6, с. 3]. Тобто процеси глобалізації охоплюють не тільки економіку, а й політику, освіту, культуру, екологію, туризм, безпеку, інвестиції, технології, фінанси; вони також впливають на рух товарів і послуг, робочої сили, інформації [7].

Загалом глобалісти переконані, що перевагами глобалізації є доступ до нових передових технологій, підвищення ефективності виробництва, зростання конкуренції, розвиток інформаційних технологій, висока мобільність робочої сили та капіталу, підвищення життєвих стандартів, більша відкритість країн, підвищення рівня оплати праці. І як результат – зменшення торговельних бар'єрів, загальне підвищення добробуту в світі, єдині світові стандарти в усьому [8, с. 95].

З-поміж інших переваг, глобалізм переважно завжди призводить до зростання частки іно-

земного інвестування у наукову сферу та створення дослідних підрозділів транснаціональних корпорацій (далі – ТНК). Вигідне геополітичне становище, забезпечує ТНК можливість зайняти високий рівень на світовому ринку, при цьому розміщуючи свої потужності виробництва, використовувати ресурси і конкурентні переваги за межами окремої країни.

Дані які свідчать про зростання ТНК у світі є такими: після другої світової війни ТНК створювали близько 100 іноземних філій за рік, то зараз майже в тисячу разів більше. У світі нині нараховується понад 800 тис. іноземних філій, якими володіють 63 тис. фінансових компаній. При цьому 270 тис. філій розміщені у розвинених країнах, 360 тис. – у країнах, що розвиваються, і 170 тис. – у країнах з перехідною економікою. Нині ТНК контролюють орієнтовно 80% світового технологічного потенціалу в приватному секторі і приблизно стільки ж у торгівлі [9].

Відповідно, можемо узагальнити, що процес глобалізації може впливати на різні держави по різному. Зокрема у негативному прояві він може виражатися у загостренні міжнародної конкуренції, коли малі і середні підприємства мають змагатися із ТНК і виборювати своє право на існування. Позитивний вплив процес глобалізації має коли стимулює до розвитку держави, правові механізми та можливості вирішення глобальних проблем. Також з позитивного варто відмітити, що глобалізаційні процеси призводять до розвитку інформаційних технологій та залучення іноземних інвестицій.

Водночас паралельно з глобалізацією розвивається явище глобалізму. Власне зсув у бік технологічної, економічної, культурної та політичної взаємопов'язаності формує «глобалістську» ідеологію [10], яка відображає ідею нової реальності, підлаштованої під наявні виклики та перспективи майбутнього.

Уперше концепцію глобалізму виклав, як прийнято вважати, З. Бжезинський у 1968 році. Зокрема він передбачав, що глобалізм як нова форма суспільно-політичного ладу прагнучиме до всеохоплюючого панування і перерозподілу світових ресурсів. Іншими словами, глобалізм тлумачився як, в першу чергу, планетарний ринок, світова корпоративна імперія, новий світовий лад, у якому нанівець зводиться роль націй-держав в економічному, політичному, соціальному та культурному плані, а також активно трансформується особистість у нових умовах соціалізації [3].

З цього маємо, що глобалізм тісно пов'язаний з поняттям інтеграція, і якщо описувати зміст поняття «глобалізм», варто визначити, що він являє собою концепцію, яка визначає способи, механізми та ідеї інтеграції між культурами та країнами, процесами та явищами, процедурами

та практиками тощо під егідою спільних цінностей.

У науці прийнято виокремлювати такі цінності глобалізму як універсальність в організації соціального простору, демократичне управління, свобода (у тому числі й світоглядна) та права людини, глобальне суспільство, глобальний вільний ринок, інтеграція [11, с. 171]. Вони інтегровані у різні аспекти суспільного життя, зокрема політику, економіку, культуру та технології.

Отже, глобалізація як процес провокує відповідні зміни, а глобалізм як відповідна концепція «мислення» має: 1) визначити механізм впровадження цих змін; 2) виокремити та передбачити найбільш вірогідні сценарії результатів та наслідків від їх системного впровадження; 3) розробити комунікативно-інформаційні взаємодії, здатні ефективно адаптувати наявний стан до бажаного (необхідного).

Наприклад, з точки зору функціонування держави, як суверенної політико-територіальної організації, державні органи влади мають:

1) пристосовуватись до швидких темпів глобалізації та зміни умов у яких вони функціонують;

2) реагувати на виклики та умови, які виникають у зв'язку з глобалізацією, а саме адаптація національного законодавства з міжнародними угодами та стандартами;

3) під тиском глобалізації встановлювати більш тісні зв'язки з міжнародними організаціями, що призводить до підписання як багатосторонніх, так і односторонніх угод;

4) розвивати відносини з іншими державами для вирішення глобальних проблем (економічних, демографічних, енергетичних, проблеми миру та війни).

Окрім того, технологічний процес, який стимулюється глобалізацією, вимагає від державних органів зміни способів управління. Яскравим прикладом для означеного є цифровізація, яка спонукає до створення нових інститутів та створення або зміни законодавчих вимог, адже протистояти процесу глобалізації нелегко до того ж з розвитком інформаційної сфери. Він посилюється, а залишатися осторонь процесу інформатизації не можна – вона диктується нинішнім науково-технічним прогресом. Інформація у XXI столітті є одним з основних ресурсів, який витісняє на другий план ті, що панували впродовж минулих століть – сировину і енергію [12].

Таким чином, сучасна ідеологія глобалізму передбачає необхідність врахування впливу глобальних процесів на механізми суспільного розвитку, управлінський контекст державотворення та розвиток міжнародних відносин задля забезпечення можливості відповідним суб'єктам

адаптувати та пристосувати свої стратегії і політики до бажаної моделі спільно скоординовано-го інтеграційного розвитку.

Висновки. Сьогодення сприяє активній глобалізації, і цей процес є невідворотним та всеосяжним; жодна країна світу не може розвиватися у всіх сферах без глобалізації. Як закономірний об'єктивний процес, який сприяє відкриттю можливостей та розвитку суспільства, глобалізація є суспільно-політичним феноменом, що об'єднує навколо спільної мети без чисельну систему акторів, здатних перетворити потенціал глобальних взаємодій у практичну площину. Водночас глобалізм можна визначити з точки зору суб'єктивізму, який полягає у зміні парадигм мислення та поведінки невизначеного кола осіб на основі розвитку глобальних трансформацій.

Шлях України до формування ефективної, правової, демократичної та розвиненої держави щільно пролягає через глобалізм, який, своєю чергою, дає поштовх для імплементації міжнародних стандартів, правильного вибору інноваційно-інвестиційного розвитку та побудови ефективної системи управління публічними справами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ідеологічні засади глобалізму та націоналізму: концепції, цілі, інструментарій. *УССД*, 2020. URL: <https://ussd.org.ua/2020/05/06/ideologichni-zasady-globalizmu-ta-natsionalizmu-kontseptsiy-tsili-instrumentarij/>.
2. Войтович Р.В. Вплив глобалізації на розвиток сучасного світу. *Відкриті очі*, 2013. URL: <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2013/06/blog-post.html>.
3. Білецький В., Білецький В. Глобалізм як явище сучасного світу і його вплив на трансформацію особистості. *Донецький вісник наукового товариства ім. Шевченка*. 2004. Т. 5. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/a95e9812-b327-4415-b27c-50a7d8116f81/content>.
4. Терещенко О.В. Глобалізація та її вплив на вирішення спорів інститутами міжнародного судочинства. *Актуальні проблеми держави і права: збірник наук. праць*. Вип. 65; НУ «ОЮА», редкол. С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін., відп. за вип. В.М. Дрьомін. Одеса : Юрид. л-ра, 2012. С. 172–180.
5. Зінченко В.В. Глобалізація і глобалістика: Навчальний посібник. Львів: «Новий Світ-2000», 2020. 428 с.
6. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми

- теорії і практики. До 10-ї річниці незалежності в Україні; за ред. В.Ф. Погорілка. К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Коцецького НАН України, 2001. 356 с.
7. Паламарчук Л.Б. Географія: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: профільний рівень; Л.Б. Паламарчук, Т.Г. Гільберт, В.В. Безуглий. [2-е вид.]. К.: Генеза, 2011. 304 с.
 8. Індекс глобальної конкурентоспроможності: Звіту «The Global Competitiveness Report 2016-2017» URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017>.
 9. World Investment Report 2001: Promoting Linkages. UN NY and Geneva. 2001. P. 26.
 10. The Emergence of Globalism: Visions of World Order in Britain and the United States, 1939–1950. *PRINCETON UNIVERSITY PRESS*, 2017. URL: <https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691168722/the-emergence-of-globalism>.
 11. Фурса О. Теорії глобалізму. Гілея (науковий вісник) : зб. наук. пр. К. : Вид-во УАН ТОВ «НВП «ВІР», 2009. Вип. 25. С. 171–176.
 12. Савченко Т.В. Уточнення економічного змісту й особливостей глобалізації. *Фінанси України*. 2004. № 7. С. 20–26.